

Stanovisko Botanického ústavu AV ČR k asanačním zásahům v Národním parku Šumava

Genetika nedává argumenty pro asanacní zásahy v horských smrčinách

Dlouhotrvající spor o šumavskou přírodu dostává v poslední době zcela nové dimenze. Vedle mnoha argumentů týkajících se managementu šumavských smrčin se objevují další, zcela nové, které obhajují asanacní zásahy v jádrových územích NP Šumava z genetického hlediska. Genetikou se v tomto případě operuje jako s disciplínou, jež může odpovědět na doposud nevyřešené otázky. Diskutuje se o vymizení původní genetické diverzity, o genetické původnosti šumavských smrků či o ztrátě původní genetické struktury. Genetika může skutečně velmi spolehlivě zodpovědět mnohé z našich otázek, avšak pouze je-li splněna jedna důležitá podmínka. Musíme o genetice smrků na Šumavě něco vědět a musíme je z hlediska genetického skutečně studovat. Nic takového se neděje a v současnosti nejsou k dispozici kvalitní, vědecky podložené údaje (k dispozici jsou pouze nekvalitně zpracované útržky, z nichž mnoho nevyplývá), které by nás opravňovaly činit jakékoli závěry týkající se genetické rozmanitosti šumavských smrků a dávat tyto výsledky do vztahu s managementem šumavských populací. Argumentace dosud použitá spočívá ve spekulacích a demagogických tvrzeních, která by neměla být podkladem pro rozhodování o zásazích v jádrových územích NP.

Existuje původní šumavský smrk a můžeme ho ztratit?

V přístupu ochrany přírody k managementu smrkových porostů napadených kůrovcem můžeme vysledovat několik důležitých okamžiků, které na základě vývoje lesů mohou velmi pozitivně ovlivnit další osud šumavských smrčin. Sledování proměnlivosti rostlin ukázalo, že proměnlivost potomstva je obvykle větší, než proměnlivost rodičovské generace. Pokud se tedy ponechá les samovolnému vývoji a smrky mohou přirozeně regenerovat, zůstane zachována celá šíře jejich proměnlivosti. Semenáčky a mladé stromky jsou pak vystaveny silné přírodní selekci, v jejímž důsledku přežijí jen ty nejlépe přizpůsobené daným podmínekám. Porosty horských šumavských smrčin napadené kůrovcem dozajista představují to nejpůvodnější (prestože určitá část z nich byla v průběhu historie osídlení Šumavy uměle založena) a v současných podmíncích i to nejlépe přizpůsobené, co máme. Otázka původnosti se týká zejména časového hlediska. Z dlouhodobého pohledu je populace smrku na Šumavě výsledkem migrace. Existují studie, které přesvědčivě ukazují, že smrk migroval do oblasti českého masivu po poslední době ledové ze tří oblastí a v rámci takto malého území se ve skutečnosti vyskytují stromy tří různých proveniencí, včetně provenience alpské. V poledové době se samozřejmě vytvořily v každém území lokální populace přizpůsobené místním podmínekám (tzv. ekotypy), přičemž na Šumavě se jich rozhodně vyskytuje větší množství. Obávat se vymizení genofondu těchto „původních“ smrků je velmi nešťastné. Odumření stromového patra má sice za důsledek vymizení většiny starých smrků, ale zároveň otevírá volný prostor a dovoluje vyklíčit a odrůstat tisícům malých smrků, které jsou přímými potomky dospělých stromů. Vzhledem k tomu, že spontánně se obnovující mladé porosty vznikly z větší části ze semen uvolněných starými smrkami před jejich odumřením, nemůže tedy být o ztrátě původních genotypů vůbec řeč. Ony geny původních šumavských smrků se z rozsáhlých šumavských smrkových porostů přenesly do tisíců smrkových semenáčků, jež na šumavských pláních rostou dnes. Jediný způsob, jak můžeme v tomto případě negativně ovlivnit původní genetickou strukturu, je zničení přirozeného náletu při asanacích a vysazování sazenic smrků vypěstovaných člověkem. Ty nepodléhají přírodní selekci, protože jim výrazně pomáhá člověk, a nevytvorí tedy původnímu stavu blízké smrkové lesy s přirozenou genetickou strukturou, nýbrž kulturní les, o jehož skladbě a genofondu nerozhoduje příroda, jak bychom v národním parku očekávali, nýbrž člověk.

Proč nemůže dojít ke ztrátě genetické diverzity jako důsledek bezzálohového režimu

Pravděpodobnost ztráty genetické diverzity je v tomto případě velmi mizivá z několika důvodů.

(1) Přestože se vytvářejí lokálně specializované populace, tak i mezi nimi dochází ke stálému genovému toku pomocí množství vytvářeného pylu a dobře létajících semen. Tyto dva faktory zajišťují přenos genů minimálně v rámci Šumavy. Bylo by naprostě neopodstatněné se domnívat, že genetická diverzita druhu, jenž je navíc přizpůsobený na velkoplošné disturbance, bude redukována postupným odumíráním způsobeným kůrovcem.

(2) Pokud je smrk skutečně druhem regenerujícím skrze velkoplošné disturbance (za ni může být považováno i narušení lesa kůrovcem), jak dnes mnozí odborníci přesvědčivě dokladují, pak jediným způsobem jak udržet přirozenou genetickou diverzitu a strukturu, je ponechat horské smrkové lesy v jádrových území NP spontánnímu vývoji. Jen ten může zajistit, že nám v budoucnosti porostou na Šumavě lesy blízké přirozenému stavu.

(3) Vzhledem k naprosté absenci skutečně kvalitních genetických dat jsou veškeré úvahy o ztrátě genetické diverzity, adaptability a genetické struktury velmi spekulativní, zvláště pak jsou-li používány jako argument k asanačním zásahům a následnému umělému zakládání lesů v jádrových územích národního parku.

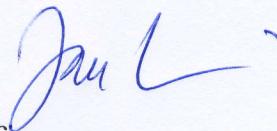
(4) Pokud nemáme jasné doklady o tom, že semenáčky smrků různého původu mají rozdílné šance v konkurenčním boji, resp. že ty vzniklé z původních smrků mají nějakou nevýhodu oproti ostatním a budou tedy z prostředí systematicky eliminovány přírodním výběrem, nelze o ztrátě genů vůbec uvažovat.

(5) Z již uvedeného je zřejmé, že zničení přirozeného náletu během asanačních zásahů a vysazování sazenic neprošlých přírodní selekcí v nejmladších fázích růstu smrku je zdaleka tím největším rizikem, jehož se na Šumavě můžeme dopustit.

Co z toho tedy vyplývá?

Unikátní ekosystémy horských smrčin na Šumavě by proto měly být ponechány samovolnému vývoji na podstatné části území NP a neměly by v nich být prováděny žádné zásahy. Pouze spontánní vývoj smrčin v jádrových územích NP do budoucna zaručí, že na Šumavě budeme mít porosty původnímu stavu velmi blízké, tak jak bychom od lesů na území národního parku očekávali. Tento triviální biologický fakt můžeme jen těžko pozměnit či pokroutit nepochopením jak biologických, tak i genetických principů ochrany přírody, konkrétně pak nepochopením mechanismu obnovy horských smrčin v současnosti narušených gradací lýkožrouta smrkového.

10.11.2011

Doc. RNDr. Jan Kirschner, CSc.
ředitel Botanického ústavu AV ČR, v. v. i.

Zpracovali: Prof. RNDr. František Krahulec, CSc., Doc. Mgr. Bohumil Mandák, Ph.D. a Ing. Jan Wild, Ph.D.